

Дьолог О.С.

*Харківський національний економічний
університет ім.С.Кузнеця*

м. Харків, Україна

e-mail: Olha.Doloh@hneu.net

Формування навичок самостійної роботи в іноземних студентів

Сучасна науково-педагогічна діяльність вимагає пошуку нових методичних і методологічних підходів у процесі формування компетенції майбутнього спеціаліста – високоосвіченого та високоінтелектуального фахівця будь-якої галузі.

Одним із пріоритетних завдань сучасного освітнього процесу є підготовка не просто висококваліфікованого фахівця, але фахівця, зорієнтованого на постійне самовдосконалення та професійний пошук. Саме такі спеціалісти спроможні не лише відтворити отримані знання, а й генерувати нові.

Відповідно до концепції модернізації освіти питання навчання іноземних студентів, орієнтоване на досягнення практичного результату, набуває особливого значення. В освітні стандарти системи професійної освіти як обов'язкова включена дисципліна українська (російська) мова як іноземна, метою котрої є формування і розвиток комунікативної компетенції майбутнього спеціаліста – учасника професійного спілкування у сфері науки, техніки, виробництва, освіти. Набуття студентами комунікативної компетенції полягає у такому володінні українською (російською) мовою, яке дозволяє використовувати вивчену мову для професійних потреб, реалізації особистих та ділових контактів, для подальшого професійного самовдосконалення і подальшої самоосвіти.

Сучасна молода людина живе, прагне діяти і спілкуватись у різних сферах одночасно: у родинній, соціальній, навчальній, професійній. У кожній сфері свої правила і закони мовного спілкування, які вона повинна опанувати в

міру інтелектуального і громадського зростання. Мовна особистість до досконалості проходить кілька етапів, щоразу підіймаючись на вищий рівень мовної культури. Це є однією з умов фахового становлення і зростання, успішної діяльності в обраній галузі та в суспільному житті.

Володіння мовою професійного спілкування – це не тільки сформованість мовної компетенції, але й уміння використовувати ці знання на практиці, тобто сформованість комунікативних навичок.

Ефективність формування компетенцій національно-мовної особистості залежить від цілеспрямованого пошуку шляхів удосконалення організації мовної освіти, свідомого проектування змісту навчання на основі оптимального поєднання традиційних та інноваційних педагогічних технологій, дидактичних методів і прийомів. При цьому традиційні форми і методи навчання стають підґрунтям наступного їхнього творчого переосмислення й оновлення. Інноваційні підходи в галузі мовної освіти – це нововведення, що стосуються змісту і структури курсу української (російської) мови як іноземної та сукупності шляхів, способів проектування й організації навчально-виховного процесу з мови.

Формуванню «усвідомленої потреби в ... розвитку творчого потенціалу та професійного мислення, створенню умов для самостійного здобуття знань, умінь та навичок їх застосування на практиці» [1; 260] сприяє, безперечно, така форма навчальної діяльності, як самостійна робота. Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених дослідженню самостійної роботи, найоптимальніших її форм, прийомів, методичних стратегій (роботи Л. Вяткіна, В. Горбунова, В. Козакова, В. Ортинського тощо), виробити єдиний ефективний алгоритм її структурування та проведення на сьогодні неможливо, оскільки це залежить і від організованої у вищому навчальному закладі дистанційної освіти, і від впровадження інноваційних технологій, і від інших чинників.

Навчальний процес, якщо він орієнтований на якість, повинен бути побудований з обов'язковим урахуванням самостійної роботи студентів,

оскільки ніякі знання, не підкріплені самостійною діяльністю, не можуть стати справжнім надбанням майбутнього фахівця будь-якої галузі.

Сьогодні особливого значення набуває формування у іноземних студентів умінь самостійно організовувати власну навчальну діяльність. Актуальною стає задача навчити студентів-іноземців навчатися, сформувати в них уміння автономної навчальної діяльності, познайомити з освітніми стратегіями, які дозволять їм раціонально організовувати власний навчальний процес нерідною мовою.

Розв'язати це питання можна через переведення студента із пасивного споживача знань у активного учасника навчального процесу, котрий уміє сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її вирішення, знайти оптимальний результат і довести його правильність.

Для реалізації самостійної роботи в процесі вивчення української (російської) мови як іноземної студенти виконують комплекс завдань різних типів відповідних рівнів складності. У цілому, завдання для самостійної роботи студентів мають відповідати таким вимогам (за В. А. Козаковим):

- професійна результативність – формулювання завдання, яке має гарантувати формування хоча б одного професійного вміння в термінах та поняттях майбутньої спеціальності студента;
- продуктивність – передбачає отримання квазіпрофесійного продукту навчальної самостійної праці студента після завершення всіх дій з вирішення цього завдання;
- конструктивність – наявність визначеної структури завдання-задачі (мета, вихідні дані, умови, що їх зв'язують);
- когнітивність – перевага розумових дій над психомоторикою в процесі вирішення завдання;
- самостійність – переважна кількість дій студента має бути самостійною, що забезпечується переліком вихідних даних, умовами задачі та необхідністю отримання різноманітних квазіпрофесійних продуктів (кожен із елементів завдання-задачі має спонукати студента до того,

щоб він сам приймав рішення, порівнював умови, здійснював необхідний інформаційний пошук тощо). [2; 34]

Недостатньо лише індивідуалізувати процес навчання, важливіше сформуванню власне навички самостійної роботи у студентів-іноземців. На жаль, викладачі часто зустрічаються із відсутністю у студентів досвіду самостійної роботи, із невмінням розподіляти власний час, укладати план першочергових справ, а також із відсутністю бажання самостійно здобувати потрібну освітню інформацію.

Роль викладача полягає у тому, щоб пробудити у студентів-іноземців інтерес до знань, творчості, керуючи тими внутрішніми процесами, котрі зможуть надати потрібний результат при організації самостійної роботи.

Починати роботу необхідно за допомогою спільного пошуку важливого для студента сенсу нової для нього діяльності. Отже, вирішальна роль в організації самостійної роботи студентів належить викладачеві, який повинен працювати не із студентом «узагалі», а з конкретною особистістю, з її сильними і слабкими сторонами, індивідуальними здібностями і нахилами. Завдання викладача – побачити і розвинути найкращі якості студента як майбутнього фахівця високої кваліфікації.

Під час вивчення будь-якої дисципліни організація самостійної роботи студентів-іноземців повинна представляти єдність трьох взаємопов'язаних форм:

- 1) позааудиторна робота;
- 2) аудиторна самостійна робота, котра здійснюється під безпосереднім керівництвом викладача;
- 3) творча робота.

Наявність стійкого мотиваційного компонента, знань, навичок, умінь, особистих якостей сприяють формуванню у іноземних студентів самоосвітньої компетенції, що полягає у здатності підтримувати і підвищувати в процесі самоосвіти рівень володіння нерідною мовою.

Структуру самоосвітньої компетенції можна представити у вигляді трьох компонентів:

- когнітивного;
- дієвого;
- афективного.

Отже, формування самоосвітньої компетенції при вивченні української (російської) мови як іноземної передбачає:

- 1) оволодіння іноземними студентами комплексом мовних, мовленнєвих, соціокультурних знань з мови, що вивчається, та комплексом різних способів роботи з мовним матеріалом, що є фундаментом самостійної пізнавальної діяльності, знань технологій самоосвіти, техніки роботи з довідниковою літературою, способів узагальнення результатів мовного, мовленнєвого і соціокультурного спостереження у вигляді схем, правил, таблиць тощо;
- 2) розвиток уміння самоорганізації пізнавальної діяльності (вибір джерел пізнання і форм самоосвіти, планування та організація навчального процесу, самоконтроль), уміння працювати з довідниковою літературою і користуватися можливостями сучасних технологій, уміння долати мовні перешкоди;
- 3) формування моральних якостей особистості, активності і наполегливості в оволодіння мовою, дієвих мотивів, стійких пізнавальних інтересів, розвиток потреби в мовній самоосвіті на підставі розуміння особистої значущості постійного поповнення знань.

До засобів організації самостійної діяльності належать:

- забезпечення підручниками, посібниками для самостійної роботи;
- наявність навчальних аудіо-, відео- і комп'ютерних навчальних програм;
- використання системи завдань для розвитку комунікативних умінь.

Завдання формування самоосвітньої компетенції ставить перед методикою і практикою навчання іноземній мові у вищій школі ряд важливих проблем.

У сьогоднішній традиційній структурі самостійної роботи основне місце посідає підготовка до поточних практичних занять.

Основним різновидом самостійної роботи є домашня робота. Під час виконання цього виду діяльності відбувається підготовка студентів-іноземців до активної індивідуальної, парної і групової мовленнєвої діяльності на аудиторних заняттях, формується самостійність мислення, розвиваються пізнавальні інтереси, інтелект, логіка, творчі та комунікативні навички та вміння.

Важливим питанням у самостійній роботі є наявність зворотного зв'язку, тобто контролю розуміння отриманої інформації, що здійснюється викладачем. При цьому варто зазначити, що, крім розробки системи домашніх завдань для реалізації самостійної навчальної діяльності студентів-іноземців, необхідна також розробка системи контрольних завдань, котрі дозволятимуть визначити рівень підготовки і ступінь засвоєння матеріалу, запропонованого на самостійне вивчення.

Проте така форма не повною мірою сприяє реалізації цілей формування самоосвітньої компетенції, що обумовлено відносно невеликими об'ємами такої роботи, регламентацією в плані змісту, частим поточним контролем, обмеженими можливостями вибору і індивідуалізації роботи і за змістом, і за методами. Більше можливостей у плані формування самоосвітньої компетенції надає робота з виконання перспективних завдань з віддаленим контролем. Зміст такої роботи може бути максимально диференційованим. Практично така робота з'єднується з самостійною роботою в позааудиторний час. У традиційній структурі навчання студентів-іноземців така робота представлена індивідуальним позааудиторним читанням, можливості якого використовуються ще недостатньо. Серед різних видів мовної діяльності, що передбачають засвоєння в процесі навчання української (російської) мови як іноземної, читання взагалі відіграє дуже важливу роль. При цьому індивідуальне позааудиторне читання як певний вид роботи має ряд переваг.

Самостійна робота є невід'ємним компонентом навчального процесу під час вивчення іноземної мови (у нашому випадку – української (російської) мови як іноземної). Проте неможливо розуміти самостійну роботу лише як механічну діяльність студентів, у процесі якої вони мають виконувати величезну кількість тренувальних вправ, при виконанні котрих студенти часто діють механічно, а їхнє мислення знаходиться у межах готових схем і таблиць та не носить творчого характеру.

Особливої уваги потребує організація самостійної роботи студентів-іноземців у процесі практичних аудиторних занять з мови. На цьому етапі управління самостійною роботою передбачається безпосередня дія викладача. Він може бути джерелом інформації, організатором і координатором спілкування, пропонуючи різноманітні організаційні форми: індивідуальні, парні, групові. При цьому варто надати уваги стимулюванню творчого осмислення отриманої інформації, використовувати завдання, спрямовані на розвиток умінь прогнозування, осмислення, поділу цілого на смислові уривки, дії щодо скорочення тексту тощо. Компонентом завдання у таких випадках є або особистісна оцінка, або використання аргументації.

Водночас слід звернути увагу на наявність навчальних матеріалів, орієнтованих на самостійну роботу студентів-іноземців. Навчання самостійної роботи за такими посібниками передбачає отримання студентами навичок і умінь отримання з текстів інформації і оцінки всього прочитаного тексту та окремих фактів.

Таким чином, можна диференціювати зміст самостійної роботи через регулювання і поступове збільшення її обсягів і часу між отриманням завдання студентами і контролем його виконання.

Не менш важливим змістовним компонентом перспективної самостійної діяльності є робота студента над власними мовними помилками. Наприклад, уповільнений темп говоріння, недостатня мовна активність, змістовна або лексико-граматична бідність мовлення. Для того, щоб зробити ці недоліки об'єктами свідомої цілеспрямованої роботи самого студента, доцільно

фіксувати їх та давати індивідуальні завдання, які мають бути спрямовані на усунення відповідних недоліків через додаткову роботу з навчальним матеріалом. Слід свідомо вводити у мовлення іноземного студента мовні елементи, з якими пов'язані помилки.

Ефективність навчання українській (російській) мові як іноземній може бути досягнута не лише за допомогою використання традиційних методів, але і з використанням нових технологій.

Використання інформаційних технологій в освітньому процесі стає все розповсюдженим. Інформатизація освіти безпосередньо пов'язана із становленням телематики – єдиної комп'ютерної системи засобів масової інформації, що об'єднує комп'ютерні мережі, телебачення, супутникові засоби зв'язку, що дозволяють створювати локальні, професійні, регіональні і глобальні інформаційні системи. Лідером серед телекомунікаційних технологій є Інтернет.

Інтернет на заняттях робить процес навчання мові більш привабливим для студентів, оскільки вони отримують доступ до цікавих навчальних матеріалів, які суттєво відрізняються від статичних текстів у підручнику.

Інтернет – це і різноманітні комунікації: електронна пошта, форуми, чати, котрі додатково посилюють мотивацію до вивчення української (російської) мови як іноземної. За допомогою комп'ютерних технологій можна інтенсифікувати процес формування студентами комунікативної компетенції.

Комплекс комп'ютерних програм, розроблених із урахуванням мови спеціальності, створює всі умови для засвоєння лексико-граматичного матеріалу і стає ефективним засобом розвитку навичок мови науки, дозволяє значно оптимізувати освітній процес і моделювати ситуації спілкування, що сприяє підвищенню рівня мотивації.

Таким чином, самоосвітня компетенція – це сукупність знань, умінь, навичок, моральних якостей, що забезпечують у процесі самоосвіти підвищення рівня володіння чужою мовою. Це дозволяє збільшити результативність навчання, допомагає навчитися користуватися різноманітною

навчальною літературою і комп'ютерними технологіями для вивчення української (російської) мови і засвоювати навчальний матеріал у зручний час, збільшує зацікавленість майбутніх іноземних спеціалістів у їхній самостійній діяльності.

Література:

1. Дьолог О. С. Роль самостійної роботи студентів при вивченні курсу «Українська мова як іноземна» / О. С. Дьолог // Матеріали II Міжнародної научно-практичної конференції «Язык и специальность: актуальные проблемы обучения иностранцев в высшем учебном заведении». – Харьков: ХНУРЭ, 2015. – С. 159-165.
2. Козаков В. А. Самостійна робота студентів як дидактична проблема / В. А. Козаков – К.: НМК ВО, 1990. – 62 с.
3. Котова А. Роль викладача в організації самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі / А. Котова // Вісник Львівського університету. Серія «Педагогіка». – Л., 2009. Вип. 25. – Ч. 3. С. 250-256.